

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

„Jóslás a te idődről” Csoóri Sándor-konferencia

2017. február 6–7.

PESTI VIGADÓ

a Magyar Művészeti Akadémia székháza

Előszó

Monográfiusa, Görömbei András így foglalta össze Csoóri Sándor jelentőségét: „több mint fél évszázad óta ad folyamatosan megkerülhetetlen kihívásokat a magyar szellemi életnek”. Csoóri költőként, esszéistaként, szociográfusként, forgatókönyvíróként, szerkesztőként és közéleti szereplőként egyaránt a „praxis” és a „poézis” teljességére törekedett. Alkotásainak szellemi mozgásformái mind-mind egy átfogó művészi világnézet részeként állnak helyt, egymás értelmezését erősítik, ugyanabba az irányba hatnak. Kétnapos konferenciánk a gazdag életműben kifejeződő kultúrfilozófiai modell összetevőit keresi; akár – általánosságban – Csoóri Sándor nemzetfogalmát, folklórfelfogását és irodalomszemléletét, akár – analitikusan – az egyes műveket és a társművészeti kapcsolatokat vizsgálja.

Falusi Márton

A konferencia programja

2017. február 6. (hétfő)

09.00 – 09.30

Regisztráció

Megnyitó

09.30

Fekete György: Köszöntő

Levezető elnök:

Kocsis Miklós

09.45 – 10.15

Tókéczki László: Útkeresések a 20. században – Csoóri Sándor történelmi alakja

10.15 – 10.45

Kovács István: Személyiségformáló találkozásaim Csoóri Sándorral

10.45 – 11.15

Cs. Nagy Ibolya: „Társak az Írásban és a Gondban” – Csoóri Sándor és Sütő András barátsága

11.15 – 11.30

Hozzászólások

11.30 – 11.45

Szünet

Levezető elnök:

Gáspár Csaba

11.45 – 12.15

Papp Endre: „...a szenvedés gyökerét kereste” – Csoóri Sándor 21. századi esszéiből

12.15 – 12.45

Elek Tibor: Csoóri Sándor irodalomszemléletéről

12.45 – 13.15

Gróh Gáspár: Csoóri Sándor nemzetfogalma

13.15 – 13.45

Imre László: Csoóri Sándor és monográfusa, Görömbei András

13.45 – 14.00

Hozzászólások

14.00 – 14.45

Ebédszünet

Levezető elnök:	<i>Fehér Anikó</i>
14.45 – 15.15	<i>Jánosi Zoltán: Csoóri Sándor és a „bartóki” modell</i>
15.15 – 15.45	<i>Szokolczay Lajos: A falu mint szociográfiai jelenség. Csoóri Sándor: Tudósítás a toronyból</i>
15.45 – 16.15	<i>Márkus Béla: Röpiratok változatai – Csoóri Sándor szembeszegülései a hatalommal</i>
16.15 – 16.45	<i>Windhager Ákos: „Télvégi tavaszváró” – Csoóri Sándor és Szokolay Sándor közös látomása</i>
16.45 – 17.00	Hozzászólások
17.00 – 17.30	Filmvetítés
	<i>Szokolay Sándor: Télvégi tavaszváró – Oratórikus látomások Csoóri Sándor verseire</i>

2017. február 7. (kedd)

09.00 – 09.30

Regisztráció

Levezető elnök:

Falusi Márton

09.30 – 10.00

Vasy Géza: „Sereglés voltam egymagam”
– Csoóri Sándor költészete a hetvenes–nyolcvanas években

10.00 – 10.30

Tarján Tamás: Az ifjúság-képzet mítoszának változásai Csoóri Sándor lírai életművében

10.30 – 11.00

Ekler Andrea: Ünnepek és hétköznapiak. Az egyéni és közösségi sors értelmezése Csoóri Sándor költészetében az ünnepek és hétköznapiak motívumai alapján

11.00 – 11.15

hozzászólások

11.15 – 11.30

Szünet

Levezető elnök:

Windhager Ákos

11.30 – 12.15

Alföldy Jenő: „Csíftáthatatlan halott” – a Csoóri-vers szerkezeti sajátosságai

12.15 – 12.45

Falusi Márton: A radikális hasonlóság elve Csoóri Sándor költészetében

12.45 – 13.15

Nagy Gábor: Csoóri Sándor apokaliptikus nemzetviziói az elmúlt három évtizedben

13.15 – 13.45

Pécsi Györgyi: Szempontok Csoóri Sándor kései költészetéhez

13.45 – 14.00

hozzászólások

14.00 – 14.45

Ebédszünet

Levezető elnök:	<i>Farkas Attila</i>
14.45 – 15.15	<i>Sebő Ferenc: „A népköltészet és Petőfi”</i>
15.15 – 15.45	<i>Fehér Anikó: „Szántottam gyöpöt...” – Csoóri Sándor és a népzene</i>
15.45 – 16.15	<i>Szekfű András: „Csoóri, Kósa, Sára gyalogos katonákat...” – Csoóri Sándor és a magyar filmművészet</i>
16.15 – 16.45	<i>Tóth Klára: Átlépve a kimondhatóság hatá- rain – Csoóri Sándor filmálmái</i>
16.45 – 17.00	Hozzászólások
17.00	Zárszó

Absztraktok

Kovács István

az MMA rendes tagja, költő, történész

Személyiségformáló találkozásaim Csoóri Sándorral

Személyesen 1968 tavaszán találkoztam Csoóri Sándorral először. Versein kívül a népdairól és népballadáról szóló tanulmányai hívták fel rá a figyelmet, amelyek elméletileg megalapozták a táncházmozgalmat.

A találkozásra Kósa Ferenc várbeli lakásában került sor. Az *Ítélet* című filmforgatókönyvről beszélgettünk a szerzőpárossal. Az is szóba került, hogy erdélyi színészeket is szerepeltetni akarnak a filmben, mi több, a forgatáshoz erdélyi színhelyeket keresnek. Én Oláh Jánossal néhány hónappal azelőtt jártam Erdélyben, hogy felvegyük a *Vitorlaének* című antológia költőivel a kapcsolatot. Így meg tudtam osztani helyenként drámai úti élményeinket a forgatókönyv íróival, azzal is hitelesítve a mondottakat, hogy ismeretséget kötöttünk Szervátiusz Tiborral és Jenő bácsival, valamint Kallós Zoltánnal, de elvetődöttünk az isten háta mögötti Futásfalvára is, ahol a pár évvel azelőtt Kolozsvárt felszámolt egyik magyar gimnázium tanárai oktatták a nebulókat... A pusztulás drámája letaglózott. Hogyan lehet a reménytelenség e légüres terében létezni, cselekedni? Ebből a veremből ez a várbeli találkozás segített ki. Hihetetlen erővel töltött el, hogy Csoóri Sándorban évtizedekre szövetségest találtam abban, hogy a közösségi gondokra bátor legyek és maradjak.

Cs. Nagy Ibolya

irodalomtörténész

Társak az „Írásban és a Gondban”

Csoóri Sándor és Sütő András barátsága

„Vásárhelyre ma temetni jöttem, de nem búcsúzni. Temetni Sütő Andrást, korunk egyik legnagyobb magyar íróját, a kivételes barátot, akinek a haldoklása is remekmű volt: ugyanolyan emberi teljesítmény, mintha jellemalakításának maga az Isten lett volna a színpadi rendezője” – így kezdte megrendült nekrológját 2006. október 7-én, a marosvásárhelyi vártemplomban, Sütő koporsója mellett Csoóri Sándor. Temette, de nem búcsúzott tőle: barátságuk sok évtizedének egymást inspiráló ereje, az alkotói feladatértelmezés azonossága, e két szellemi kiválóság gondolkodásának intellektuális megfelelése, egymáshoz illése, szemléletük közösségi-nemzeti-nemzetiségi meghatározottsága, *Sütő hatása*, akár „legmélyebb mondatai”, „sehogy se” *férték bele a koporsóba: itt maradtak velünk*, ahogy Csoóri Sándor fogalmazott. 1954 augusztusának végén ismerkedtek meg Kolozsváron, amiről Csoóri így vallott: „én még semmit se tudtam Romániáról, s amit Erdélyről, Észak-Erdély visszatéréséről tudtunk a háború előtt, az kimosódott belőlem”. Hogy a romániai, egyáltalán: a határon túli magyar kisebbség közösségi és személyes sorsstényezői, küzdelmei Csoóri gondolkodásának egyre hangsúlyosabb, később centrális kérdésköreivé váltak, abban Sütő Andrásnak, a saját életével is dokumentált eseményeinek, egész írói életművének volt, lehetett a legtermékenyítőbb szerepe. Csoóri Sándor esszéiben ott van a lenyomata ennek az inspirációnak, a soha nem lazuló, éppen hogy folyvást erősödő-mélyülő szellemi-baráti kapocsnak, közös gondjaiknak, küzdelmeiknek: mint ahogy ott van Sütő írásaiban, vallomásaiban is. Társak voltak az „Írásban és a Gondban” – vállalta a marosvásárhelyi író. Az előadás ennek a kivételes, megkapó „irodalmi barátságnak” fontosabb állomásait, jellegzetességeit tekinti át.

Papp Endre

kritikus, a Hitel folyóirat főszerkesztője

„...a szenvedés gyökerét kereste”

Csoóri Sándor 21. századi esszéiből

„...a szenvedés gyökerét kereste / amikor azt mondta: a diktatúrát / a tiltásokat el lehetett ép lélekkel viselni / de ezt az elmúlt tizenöt évet... / az árulások csalódások hegyláncai alatt / össze lehet roskadni...” – olvasható Nagy Gáspár *Éjjel a megváltó hó* című versében, melynek mottója árulkodó: „Cs. S. betegágyánál”. A pályatárs-barát sorai hűen fejezik ki Csoóri Sándor időskori lelkiállapotát – a rendszerváltást követő évtizedek megpróbáltatásait, melyek természetesen nyomot hagytak a költő és az esszéíró művein. A 21. században megjelent esszéikben immár a szabadság(meg)viselte alkotó ad számot világlátásáról: mit gondol személyes meghurcoltatásai, várákozásai be nem teljesülése, eszméinek mások általi erodálódása után irodalomról, költészetéről, nemzetről, politikai-közéleti cselekvésről, értelmiségi létezésről, az emberi élet értelméről. A személyes tragikum, az újjáéledő reménykedés, máskor a deprimáló reménytelenség, a közösségi érdekű tett ethosza vegyül hol kritikus, hol elégikus összegzésbe, üzenetbe, útkeresésbe.

Elek Tibor

irodalomtörténész, a Bárka folyóirat főszerkesztője

Csoóri Sándor irodalomszemléletéről

Csoóri Sándort pályája első évtizedeitől a befejezéséig foglalkoztatták a költészet és általában az irodalom mibenlétével, működés módjával, értelmével, lehetséges szerepeivel kapcsolatos kérdések. Természetesen nem egyforma intenzitással. Kezdetben például az önértelmező, ars poétikus esszék inkább csak a költészetre fókuszáltak, és később tárgult ki a költő, esszéíró ér-

deklődése általában az irodalom, az irodalom egésze felé. Csoóri költészetszemléletének alapvonásait monográfiája, Görömbei András és mások is feltárták már, de kevesebb szó esett eddig az irodalom egészével, az irodalom általános kérdéseivel kapcsolatos nézeteiről. S főként arról, hogy módosultak, változtak-e ezek a rendszerváltozást követően. A költészet különleges értékét, az irodalom rendkívüli jelentőségét valló és tudatosító esszéíró költőnek már a nyolcvanas években szembe kellett néznie a költészet leértékelődésének teóriájával. A rendszerváltozást követő évtizedekben pedig az irodalom végletes térvesztésével, eljelentéktelenedésével. Az előadás a különböző korokban írt esszék, esszéforgácsok, interjúk felidézésével megpróbálja összefoglalni, jellemezni Csoóri irodalomszemléletének állandó és változó elemeit.

Gróh Gáspár

kritikus, irodalomtörténész

Csoóri Sándor nemzetfogalma

1956 nemzeti forradalmát és szabadságharcát követően a hatalom hisztérikusan elutasított minden olyan törekvést, amely a nemzeti identitást bármely téren védeni, netán erősíteni akarta. A magyar pártvezetés messzebbre ment annál, mint amit a bolsevik univerzalizmus gondolata megkövetelt: saját hatalmát féltette. A pártállam azonban korántsem működött egységesen. Ahogy 1956 előtt is voltak, akik a nemzeti érzést is a rendszer legitimitációjának szolgálatába akarták állítani (elsősorban Révai József), úgy a későbbiekben is akadtak, akik pragmatikusan viszonyultak a magyarság önmagához való jogának kérdéséhez, még ha ennek kifejezését korlátok közé szorították, és ellenőrzésük alatt akarták tartani (Aczél György).

Csoóri Sándor a nemzeti elkötelezettségre a legnehezebb időkben is példát mutatott. Csoóri észrevette a hatalmi rendszer e téren mutatkozó legkisebb repedését is, és a nemzeti értékek

védelme érdekében – generációjából a legkövetkezetesebben és a legnagyobb intellektuális erővel – ki is használta azt. Tette ezt versben, esszében (*Tenger és diólevél*), a történelmi örökség filmes képviselésében (*Ítélet, 80 huszár, Pergőtűz*), közszereplésében.

Közhely lett a nemzet lelkiismeretének nevezni – de több volt ennél: a nemzet építője, képviselője, ébresztője is. A kortársak számára magától értetődött az ő nemzeti elkötelezettsége – anélkül, hogy megnézték (megnéztük) volna, hogy miben új, mitől olyan nagyhatású az ő nemzetfogalma, melyek magyarságképének döntő elemei.

Ami bizonyos: a magyarságot nem államiságával határozta meg. Számára a nemzet történelmi, kulturális és ezen keresztül idealizált, erkölcsi kategória lett, mert politikai nem lehetett. Előadásomban ennek a nemzetfogalomnak összetevőit, természetét szeretném bemutatni – összekötve azzal, ami ebből mégiscsak politikai jelentést nyerhetett.

Imre László

az MTA levelező tagja, professor emeritus

Csoóri Sándor és monográfiája, Görömbei András

Görömbei András monográfiája (*Csoóri Sándor*, Kalligram, Pozsony 2003.; kibővített kiadása: *Csoóri Sándor*, Nap Kiadó, Budapest 2010.) arra ad alkalmat, hogy a magyar szellemi élet közelmúltban elhunyt két kiválósága életművének és életsorsának felidézésével szóljunk közös értékrendjükről és vállalásaikról. Az 1970-es évektől (ekkortól jelentek meg Görömbei írásai Csoóriról) egyazon irodalmi eszmények és közösségi feladatok jegyében szóltak. A rendszerváltást követő csalódást és keserűséget is hasonló módon élik meg. Nemcsak a rendszerváltó pártok szembe kerülése deprimálja őket, hanem irodalmi értékrendjüknek a háttérbe szorulása is. Egészében Görömbei Csoóri-monográfiája olyan értékek és elvek pontos és tiszta megfogalmazása, melyek

követhető és eleven hagyományt közvetítenek a jövő számára. Nagyon is valószínű ugyanis, hogy a soron következő korszakváltás alkalmával ízlésformák és hagyománykövetés olyan kombinációja születik meg, mely a posztmodern által háttérbe szorított művészi eljárások és értékrend elemeire is épít, a XX. század közepének-végének értékes kezdeményezéseiből merítve.

Jánosi Zoltán

irodalomtörténész, az Irodalmi Magazin főszerkesztője

Csoóri Sándor és a „bartóki” modell

Költői, szociográfia-alkotói, filmforgatókönyv-szerző, kultúra-szervező és szerkesztői munkássága mellett Csoóri Sándor számottevő esszéírói életművel is rendelkezik, amelynek jelentős részét a magyar szépirodalommal foglalkozó írások adják. Ezek között is külön csoportot képez a „bartóki” modell értelmezésének fénykörében megképződött esszészor. E munkák részint a népköltészet természete, részint az egyes írói munkásságok, részint az egyetemes kulturális antropológia, részint magának Bartóknak az életműve köré sűrűsödve mutatnak fel egy olyan elméleti koncepciót, amely az „új egyetemesség” fogalmával érintkezően a „bartóki” modell fogalmát a magyar irodalomtudomány szempontjaiból is újszerűen s további gondolatokra inspirálóan járja körül. Ez a gondolati tartomány a magyar líratörténet egy jelentős szakaszát és irányzatát, a Bartók-zene és -etika egyes meghatározó pontjainak rendszerét és a 20-21. század számos művészetelméleti kérdését egyforma intenzitással értelmezi, ekként kínál nagyon fontos elméleti támaszokat a „bartóki” modell fogalmát és 21. századi jelenségeit a magyar, az európai és a világkultúra egységében értelmezőknek. Az előadás Csoóri Sándor esszéinek ezt a rendszerét és főbb koncepcionális irányait rajzolja fel, rámutatva annak gyökereire és alkotó újszerűségeire a magyar irodalmi gondolkodásban.

Márkus Béla

irodalomtörténész, egyetemi docens

Röpiratok változatai

Csoóri Sándor szembeszegülései a hatalommal

Csoóri Sándort sokan sokféleképpen jellemezték. Költő, közgondolkodó, filmet álmódó, epikus, „hű jegyzője a kornak” – így Bertha Bulcsu. A legtalálóbban talán Vasy Géza, aki a nemzet nomádjából bujdosó kuruccá s a „nemzet rebellisévé magasztosuló” értelmiséginek, művésznek mondta. A dolgozat e rebellissé, azaz lázadóvá, engedetlenkedővé válás folyamatát, a hatalommal való szembeszegülés állomásait, csomópontjait követi nyomon, 1953 nyaratól 1990-ig, a *Csillagban* és az *Irodalmi Újságban* közölt, nagy visszhangot keltő versektől kezdve a *Hitelben* publikált, az irodalmi élet végzetes kettéosztásához ürügyül szolgáló naplójegyzetig, a *Nappali holdig*. A közbeeső állomások: az ösztöndíjfelvonást, filmszerződés-felbontást s nyilvános szerepléstől való eltiltást hozó elbeszélés, az *Izapeső* (1965) fogadtatástörténete. Aztán – túlhaladva az 1980 februárjában a *Forrásból* kicenzúrázott esszé, az *Egy nomád értelmiségi* nyomán szervezett tiltakozáson, az első, magyarországi ügyet érintő aláírásgyűjtésen – a *Kapaszkodás a megmaradásért* következik, Duray Miklós *Kutyaszorítójának* (1983) előszava, a művelődéspolitikai elrendeléstől válasszal, Hajdú János *Utószó egy előszóhoz* című, az *Élet és Irodalomban* közzétett cikkével; újabb, még súlyosabb szankciókat maga után vonva, az állam ellenzéki határozatainak középpontjába kerülve, egészen a *Nappali holdig*. Aztán a(z irodalmi) pártosodás letaglózó következményeivel kellett számolnia Csoórinak, lényegében mindhaláláig.

Windhager Ákos

az MMA MMKI tudományos munkatársa

Csoóri Sándor és Szokolay Sándor közös látomása „Télvégi tavaszváró”

Az előadás Szokolay Sándor *Télvégi tavaszváró* című, Csoóri Sándor költeményeire írt kantátáját elemzi mind a művön, mind a Szokolay-életművön belüli szimbolikája alapján. Amennyire személyes köszöntése ez a barátinak, éppen annyira önarcképe a zenészeknek, de létösszegző hitvallás és közösségi példamutatás is.

A két alkotó által kiválasztott versek mind intim pillanatsfelvételek. Csoóri hol az örökségükből kiforgatottakat, hol a magányosan félrehúzódotkat, hol a létük hétköznapijait küzdő anyókákat énekl meg. Köréjük szövi a múltat nem akaró, hosszú tél és a vészjósló vihar allegóriáját. A Vízkeresztől Pünkösdig ívelő ciklusperiódusban az egyházi szertartások fontos szerepet kapnak; az ő terükben válik láthatóvá a nemzeti lét két ellenpontja.

Szokolay a többszörös jelentéssíkot érzékenyen közelítette meg, amint jellegzetes hangsorok, párhuzamos szólamok és kórus-unisonók görögnek előre, bár lassan, meg-megállva. A *Vérnász* alkotója ezúttal lágy hangszínekkel fejezte ki a szövegek dühét, keservét és indulatát. A látomás végkicsengése, úgy a szövegek, mint a zene terén mégis éteri Fisz-dúr életigenlés.

A zeneszerző által oratórikus látomásnak nevezett héttételes kantáta sajátos átmeneti műfaj, amely lehetővé tette, hogy a politikum, a szakralitás és a szépirodalom határán álló líra többdimenziós jelképrendszere méltó teret kapjon. Szokolay oratórikus életművének záródarabja révén Csoóri Sándor költeményei az Esterházy Pál-, Széchenyi István- és Nagy Gáspár-szövegekből felépített profán-szakrális zenei szimbólumrendszernek váltak szerkesztés részévé.

Vasy Géza

irodalomtörténész, professor emeritus

„Sereglés voltam egymagam”

Csoóri Sándor költészete a hetvenes–nyolcvanas években

Maga Csoóri Sándor is többször elmondta, hogy költői fejlődésének története nem volt nyilegyenes. Ennek meglepőnek is nevezhető bizonyítéka, hogy legelső, 1954 végén megjelent verseskönyvét később jelképesen megsemmisítésre ítélte, azaz egyetlen sorát sem vállalta. Ha nem is pálfordulatnak, ám esztétikai értelemben lényeges felismerésnek nevezhetjük a változást. S nem is az *Ördögpille* (1957) megrostált darabjai, majd a *Menekülés a magányból* (1962), hanem később a beszédes című *Második születésem* (1967) hozta el az igazi költői beérkezést, amelyet megelőzött a sikeres szépprózai beérkezés, elsősorban a *Tudósítás a toronyból* (1963).

A feletésre ítélt legelső kötetet követően a költő erőteljesen tartózkodott attól, hogy folytassa a közvetlenül politikai jellegű versalkotást, különösen arra ügyelve, hogy az 1955 utáni évtizedben látványosan eltávolodjon a létező szocializmus hivatalos irodalomszemléletének normarendszerétől. Petőfi Sándornak nem poétikai, hanem világképi felfogását követte, a huszadik század második felének bonyolultságát a polifónia segítségével ragadta meg.

Csoóri Sándornak csak a költészete is további monografikus feldolgozást érdemelne. Ez a tanulmány csupán az 1970-es évektől a szocialista rendszer összeomlásáig terjedő időszakát vizsgálja, s ezt is csak egyetlen szempontot állítva a középpontba. Nevezetesen azokat a verseket, amelyek közvetlenül foglalkoztak a nemzeti sorskérdésekkel, azzal a társadalomkritikával, amely egyre radikálisabban szólalt meg a költő esszéi mellett a versekben is.

Tarján Tamás

irodalomtörténész, egyetemi docens

Az ifjúság-képzet mítoszának változásai Csoóri Sándor lírai életművében

Mint a legtöbb pályakezdő költő, Csoóri Sándor sem csupán a lírai alany természetes állapotának, megszólalásmódja tartalmi, hangulati és stílári iránymutatójának fogta fel az életkori fiatalságot. A mitizáló, motivikus tartalmakkal feltöltött ifjúságtudat, ifjúságmotívum, a „felnövelt verzhős” pátosza olyan antropológiai távlatokkal telítődött, melyek történelemalakító, a költő reménye szerint cselekvő erővel is bírtak a versvilágban. Csoóri a múltó életidő ellenére, az életrajziséggel perlekedve a lírai én „örök fiatalságát” az évtizedek során fenntartotta; új, vitázó, heroikus pozíciókba mozdította. E folyamat poétikájába és jelentésparadoxonjaiba keresünk bepillantást.

Ekler Andrea

kritikus

Ünnepek és hétköznapiak

Az egyéni és közösségi sors értelmezése Csoóri Sándor költészetében az ünnepek és hétköznapiak motívumai alapján

Csoóri Sándor kíváncsisága, elemző hajlama esszéi mellett költészetében is megnyilatkozik. Léttapasztalata nyomán születő költői világában valóság és látomás, egyén és közösség éppúgy egységet alkot, mint az emberi életet végigkísérő hétköznapiak és ünnepek. Az idő egzisztenciális szorításában a lét határait feszegette, ugyanakkor szabadságvágya révén a nemzeti sorskérdések iránt is elkötelezetté vált.

taforaelméletére – a Csoóri-metaphora működését vizsgálja. Egyúttal el kívánja oszlatni a kortárs magyar irodalomtudományos diskurzus két tévhitét, amelyek szerint a metaforikus beszédmód a bölcséleti teljesítőképesség rovására *díszítő jellegű*, valamint az irodalomfelfogás naiv képviselőségét fejezi ki: a műalkotás szubjektuma *közösségét*, ábrázolástechnikája a *valóságot* reflektálatlanul reprezentálja.

Nagy Gábor

az MMA rendes tagja, irodalomtörténész, költő

Csoóri Sándor apokaliptikus nemzetviziói az elmúlt három évtizedben

Világ és lírai személyiség ütközése – ez Csoóri Sándor lírájának a drámája. Miközben a költői magatartás a világ teljes átélésére irányul, szüntelenül szembesülni kénytelen azzal, hogy ez a világ és az én összeegyeztethetetlen. Legyen szó a kádári szocializmus időszakáról vagy a rendszerváltozás hullámán térségünket elárasztó globalizációról és nemzeti felelőtlenségről: a lírai személyiség morális alapállásával nem fér össze az azonosulás, a világban feloldódás. Ez a feszültség hívja elő Csoóri rapszodikus vagy elégikus hangütésű haza-verseit a '60-as évek közepétől kezdődően, s ez a forrása a rendszerváltozás évei után írott apokaliptikus nemzetvizióinak.

A gyakran látomássá növvő metaforikus kép a Csoóri-líra legszembeötlőbb szövegszervező eleme. E két tételből kiindulva veszem szemügyre Csoóri költészetének utolsó három-három és fél évtizedét.

Pécsi Györgyi

kritikus

Szemponatok Csoóri Sándor kései költészetéhez

Csoóri Sándor alakuló költészetével szemben többféle hallgatólagos elvárás formálódott. Nehezen volt elfogadható, hogy az a szerep, amit az esszék alapján neki tulajdonított az olvasó, nem állt összhangban azzal, ahogyan a költő a versben megszólt. Irodalomtörténeti fogadtatását illetően pedig nem alakult ki konszenzus. A különböző értelmezések közös tapasztalata, hogy míg az esszéíró Csoóri munkássága igen magasra értékeli, költészetéhez valamiképpen hozzá kell látnunk az esszéírót, a közéleti embert, azaz külső szempontokat.

Csoóri Sándor költészete, retorikája, stilisztikája – ahogy erre Márkus Béla rámutatott – a kilencvenes évek elején erőteljesen megváltozott, megújult. Néhány olyan kései – kevésbé feldolgozott korszakának – versének újraolvasása, amelyek nem kapcsolódnak a közvetlen öntanúsításához, önstilizációhoz, s amelyekben a nyelv felszínén nyílt üzenetben nem jelenik meg az én és a világ közti viszony, az előadó szerint azt igazolja, hogy Csoóri költészete „külső olvasói szempontok” nélkül is erőteljes, világképtermelő költészet.

Sebő Ferenc

a Nemzet Művésze, egyetemi magántanár

„A népköltészet és Petőfi”

Nem emlékszem irodalmunkban senkire, ki első fellépése után a közfigyelmet oly rövid idő alatt magára vonta volna, mint Petőfi. Alig jelentek meg első dalai, [...] alig mult néhány hét, s a dalokhoz zene készült, s a költő már a népnek ajkáról hallá szavait.

A fenti sorokat Eötvös József írta.

A népdalok közé került Petőfi-szövegekről sokan írtak már. Terbe Lajos 1930-ban megjelent „Petőfi és a nép” című tanulmánya szerint ötvenegy Petőfi-vers vándorolt át a szájhagyomány világába. Ezek egy része dallammal, Egressy Béni, Szénfy Gusztáv és mások megzenésítésében. Még Arany is négy Petőfi-versnek szerzett dallamot. Almási István kolozsvári népzenekutató a Bukarestben megjelenő *Művelődés* című folyóiratban számos népdal formájában élő Petőfi-verset sorolt fel. A '70-es évek elején Csoóri Sándor is arra volt kíváncsi, hogy vajon költőnk ismerte-e azokat dallamokat, amelyeket manapság is a népdalok körébe sorolunk. A *Népköltészet és Petőfi* című tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy valószínűleg nem.

Fehér Anikó

az MMA MMKI tudományos munkatársa

„Szántottam gyöpöt...”

Csoóri Sándor és a népzene

Csoóri Sándor alkotásainak nagy része a népi kultúra, a népköltészet továbbgondolása. Az előadás arról a háttérről, arról a gyökerről szól, amely segítette a költőt saját világának kialakításában. Azt vizsgálja, hogyan is használta, élte, értelmezte a népzene, a népköltészetet. Hogyan fejtette meg a Csoóri-életmű jelképeket, egyáltalán mi a különbség kép és jelkép között a magyar népdalszövegben? Általa válogatott dalok hangzanak fel, legtöbbször abban az előadásban, amely a költőnek is kedves volt, mert nemcsak a szöveg, de a dallamvezetés és az előadásmód is fontos volt számára.

Kell erről ma is beszélni. Akkor is, ha túl vagyunk vagy benne vagyunk népzenei, néptáncos mozgalmakban, ha képernyőnkön is látható már az újra átélt és újra értelmezett népdal.

Csodában persze nem hittem, s nem is hiszek. De hiszek annak, aki énekkel vagy tánccal közeledik. Az időből nem hozhat magával hazugságot.

Egy-egy népdal szövegében, dallamában és hajlításaiban ezért is éreztem meg mindig az időnek nekifeszülő torok verhetetlenségét.

Az emberét, aki énekel. (Csoóri Sándor)

Szekfü András

címzetes egyetemi tanár

„...Csoóri, Kósa, Sára gyalogos katonákat... ”

Csoóri Sándor és a magyar filmművészet

Előadásomban visszaemlékezésekre, korabeli dokumentumokra és interjúkra is támaszkodva megkísérlem felvázolni Csoóri Sándor bekapcsolódását a hatvanas évek magyar filmművészeti megújulásának folyamatába. A Magyar Filmintézet 1998-as filmográfiája tizenegy játékfilmnél tünteti fel Csoóri Sándor nevét:

Tízezer nap (1965), *Feldobott kő* (1968), *Ítélet* (1969), *Nincs idő* (1972), *Holnap lesz fácán* (1974), *Hószakadás* (1974), *80 huszár* (1978), *A trombitás* (1978), *Csontváry* (1979), *A mérkőzés* (1981), *Tüske a köröm alatt* (1987).

Ezen kívül említendő még Bódy Gábor *Amerikai anizs* (1975) című filmje, melyben idéz Csoóri Sándortól.

A tizenegy filmben nem azonos Csoóri közreműködése. Hét filmben író vagy társíró, míg négyben (*Holnap lesz fácán*, *A trombitás*, *Csontváry*, *A mérkőzés*) dramaturg.

De ezek csak a játékfilmek. Volt dramaturgja dokumentumfilmnek (pl. Sára: *Pergőtűz*), készült film verseiből és készült róla portréfilm. Számtalan filmösszeállításban szólaltatták meg. Életrajza szerint 1968-tól 1988-ig a MAFILM dramaturgjaként dolgozott, tehát még számos – eddig föltáratlan – esetben hatott a magyar filmre.

Ahogy a nyolcvanas évek második felében felerősödik politikai szerepvállalása, a filmgyártásban közvetlenül már nem vesz részt. A rendszerváltás vezető politikusaként azonban jelentős szerepe volt a Magyar Mozgóképek Alapítvány létrejöttében,

melynek első Nemzeti Kuratóriumában tagságot is vállalt. A Magyarok Világszövetsége elnökeként pedig kezdeményezője volt a Duna TV létrejöttének, amely hamarosan az egész magyar filmkultúra és filmkészítés jelentős fórumává vált.

„...Pogányság bűne miatt [megbüntetjük] Csoóri, Kósa, Sára gyalogos katonákat, mert nem hisznek eléggé a magyarok Istenében.” (Az *Ítélet* című film filmnovellájából)

Tóth Klára

az MMA levelező tagja, filmkritikus

Átlépve a kimondhatóság határain – Csoóri Sándor filmálmái

Másokban is felmerült már az abszurdnak tetsző gondolat, hogy a filmtörténetet megírhatnánk az el nem készült, mert el nem készülhetett filmek felől is. Kérdésem némileg szofisztikusnak tetszhet: melyek voltak azok a kulturális, társadalmi s gazdasági, esetleg emberi tényezők, amelyek következtében Csoóri Sándor ígéretes forgatókönyvírói tevékenysége hosszú-hosszú időre megszakadt, majd befejeződött. Türelmetlen volt, vagy csak a teljességre törekedett, amikor már nem érte be a „félfordulat hátrafelé” irányával, szemléletével? Miért ért véget a remekműveket is létrehozó Kósa–Csoóri–Sára szerzőhármás alkotói együttműködése? A szinte pályakezdésétől különböző műfajok között cikázó Csoórinak melyik novellája, esszéje, regénycsírája kívánkozik filmre?

Esték a Hild-villában

- művészetelméleti előadás-sorozat -

2017. I. félév: Arany János-émlékév

2017. február 9. 18:00

Nyilasy Balázs: Arany János és a
románc műfaja

2017. február 23. 18:00

Kassai István: Weiner Leó elfeledett
Toldi-ja

2017. március 9. 18:00

Windhager Ákos: Arany-alkotások a
szimfonikus zenében

2017. március 23. 18:00

Kis Domokos Dániel: Arany János körei:
a művészet és tudomány határán

2017. április 6. 18:00

Gáspár Csaba László: Arany János
költészete a korabeli szellemi irányzatok
tükrében

2017. április 20. 18:00

Falusi Márton: Arany-recepció a kortárs
költészetben